

CİNSİYET, TOPLUMSAL CİNSİYET VE CİNSELLİKLER

FEMİNİST TEORİYE GİRİŞ

ELSA DORLIN

ÇEVİREN
ÜMAY VARDAR

ELSA DORLIN

Fransız felsefeci ve feminist yazar (d. 1973). Pierre-François Moreau'nun yönetiminde yazdığı teziyle Paris (Sorbonne) Üniversitesi'nden felsefe alanında doktora derecesi almaya hak kazandı. Daha sonra felsefe ve bilim tarihi alanında doçent olarak Paris (Panthéon) Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (2005). Feminist teori ve toplumsal cinsiyet felsefesi alanlarında yaptığı çalışmalar nedeniyle Fransa Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi tarafından bronz madalyayla ödüllendirildi (2009). 2011 yılında profesör olan Dorlin, Paris (Vicennes) Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünde çalışmaktadır.

Başlıca eserleri: *Se défendre: une philosophie de la violence* (2017), *La matrice de la race: généalogie sexuelle et coloniale de la nation française* (2006), *L'évidence de l'égalité des sexes: une philosophie oubliée au 17e siècle* (2001).

UMAY VARDAR

Paris-Nanterre Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. Aynı üniversitede yüksek lisansına toplumsal felsefe ve ekoloji felsefesi alanlarında devam ediyor.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	11
I	
FEMİNİST EPISTEMOLOJİLER	13
2. Bakım Etiği Açısından Epistemolojiler	17
3. Bilimde Nesnellik Nedir?	24
2	
CİNSELLİĞİN TARİHİ	29
1. Toplumsal Cinsiyetin Arkeolojisi	29
2. Cinsiyet (K/E): Epistemolojik Bir Engel	36
3. “Toplumsal Cinsiyet, Cinsiyetten Önce Gelir...”	40
3	
“BEDENLERİMİZ, KENDİMİZ”	45
1. ...Ama Cinsellik, Toplumsal Cinsiyetten Önce Gelir	45
2. Antikapitalist Bir Feminizm İhtiyacı: “Bedenim Benim midir?”	52
3. “Lezbiyenler Kadın Değildir”	60
4	
FEMİNİZMİN SİYASİ ÖZNESİ	65
1. “Cinsiyet”, “İrk” ve “Sınıf”: Tabakkümü Nasıl Düşünmeli?	65
2. Toplumsal Cinsiyet ve İmparatorluğun Rengi	72
3. Toplumsal Cinsiyet ve Postkolonyalizm	75

	5	
GERÇEKLIK POLİSİNE DİRENMEK		80
1. <i>Queer Praksis: Normların Yıkılması mı, Tahakküm Altına Alınması mı?</i>		80
2. <i>Judith Butler: Her Şey İnşa Edilmişse...</i>		85
3. <i>“Eyleme Gücü” Kavramı</i>		90
	6	
ATAERKİ		97
1. <i>“Doğal” Seks, “Yapay” Seks: Kralı Dildo Kurtarıyor</i>		97
2. <i>Pornografik Teknoloji ya da “Seksin Hakikati”</i>		102
3. <i>Baba’nın İki Bedeni</i>		109
	DİZİN	116

GİRİŞ

“Kadın doğulmaz: Kadın olunur. İnsan dışısının toplum içinde büründüğü biçimi belirleyen hiçbir biyolojik, ruhsal, ekonomik yazgı yoktur; erkek ile hadım edilmiş varlık arasındaki kadınsı diye nitelendirilen bu ürünü yaratan, uygarlığın bütünüdür. Birey ancak başkalarının dolayısıyla *Başka* olarak oluşur.”¹

Cinsiyet, genellikle şu üç şeyi ifade eder: doğumda atanan biyolojik *cinsiyet* (erkek ya da dişi); genelde *toplumsal cinsiyet* olarak ifade edilen normlar, roller, deneyimler ve bunlara tekabül etmesi beklenen bir sosyal yaşam ve son olarak *cinsellik*, yani bir cinselliğe “sahip olmak” ya da seks “yapmak”.

Fakat feminist düşünce akımları bu üç boyutu, cinsiyetin bu üç karmaşık kabulünü temellerinden itibaren sorguluyorlar. Bunların tanımları ve temsilleri; maddi, simgesel ve söylemsel üretimleri; cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsellik arasındaki tarihî ve kültürel ilişkiler, dolayısıyla bunları üreten, bunlara mahal veren ve bunların devamlılığını sağlayan toplumsal ilişkilenecekler ve güç ilişkilenecekleri ve bunların iç içe geçmiş hâlleri üzerine çalışıyorlar.

Bu ilişki bir neden-sonuç ilişkisi mi? Biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyeti ve cinselliği belirliyor mu? Ya da cinsiyetle, daha doğrusu bedenî karmaşık cinsiyetlenme süreçleriyle cinsel kimlik (toplumsal cinsiyet ve cinsellik) arasında zorunlu bir bağ yok mu? Biyolojik cinsiyetin ya da biyoloji (“doğa”), toplum ve kültür arasındaki sınırların kavramlaştırılmasının

¹ Simone de Beauvoir, *Le Deuxième Sexe*, I, Paris, Gallimard, 1949, s. 285 [Türkçesi: *İkinci Cinsiyet*, 2. Cilt. Çev. Gülnur Savran, Koç Üniversitesi Yayınları, 2016, 14]

da bir tarihi vardır. Bu kavramlaştırma, her biri evrensel olduğunu iddia eden, yanlı bakış açılarının bir ürünüdür. Yalnızca baskın bir konumun emareleri olan bu bakış açılarının yapısökümüne girişebilir, içinde geliştikleri toplumsal ve tarihsel yapıları analiz edebiliriz. Konuşan kim? Bilen kim? Olamı ya da olması gerekeni tayin eden kim?

Feminist felsefelerin külliyatı, feminist direnişlerin tarihine göbekten bağlıdır. Bu külliyat, feminist felsefelerin, özellikle yeni bir epistemolojik bakış açısıyla, [üretilen] *tüm* bilginin her zaman maddi olarak konumlandırılmış, kurumsallaştırılmış ve ondan çıkar sağlamış bir iktidar konumuyla olan ilişkisinin sorunsallaştırmasıyla karakterize edilir, onu ister pekiştirsin ister reddetsin ya da onu değiştirsin. Elinizdeki kitap feminist düşünceler tarihinin devrimci veçhesine odaklanıyor. Burada, disiplinler, akademik ya da daha geniş kapsamlı entelektüel ve siyasi geleneklere bağlı olarak az çok kurumsallaşmış bu feminist çağdaş bilgi birikimlerinin temalarının kapsamlı bir sunumunu yapmayacağız. Bakış açımız, bir felsefi kütüphaneye bağlı olduğu kadar, belirli bir tip moderlik anlayışının eleştirel epistemolojileri nezdinde belirgin bir tavra da bağlıdır. Bu nedenle, bu çalışma feminist teoriler arasında yürünebilecek yollardan sadece biridir ve hem feminist düşünceler ve mücadeleler tarihine bir saygı duruşu hem de feminist felsefeye bir katkı olarak anlaşılmalıdır.

I FEMİNİST EPİSTEMOLOJİLER

“Anlamaların ve bedenlerin nasıl oluştuğuna dair teoriler geliştirmek için modern eleştirel teorilerin gücüne ihtiyacımız var; anlamları ve bedenleri reddetmek için değil, gelecekte bir şansı olan anlamlar ve bedenlerde yaşamak için.”¹

1. *Kişisel Olan Politikdir*

“Kişisel olan politikdir” şiarı 1960’larda ortaya çıkmış, kadınların çeşitli özgürleşme hareketlerine damga vurmuş, Simone de Beauvoir’ın *İkinci Cinsiyet* kitabının gönderme yaptığı slogandır. Bu slogan aynı zamanda, son 40 yıl boyunca kadın düşüncesi ve hareketinin içinde, sonrasında veya yanında gelişmeye, çeşitlenmeye ve kurumsallaşmaya devam eden çokdisiplinli bir entelektüel üretimin, eleştirel bir düşüncenin ortaya çıkışını da işaret eder. Kişisel olan politikdir” ifadesi bu feminist bilginin simgesi olmaya bir yandan güç ilişkilerinin *tarihselleştirilmesine*, diğer yandan da bu güç ilişkilerinin *farkına varılmasına* gönderme yapması bakımından devam ediyor.

Feminist teori, pek çok disiplinin geleneğinden (tarih, sosyoloji, edebiyat, siyaset bilimi, felsefe, biyomedikal bilimler, vs.) hareketle yapılmış bütün bir tarihsel çalışmayı, o zamana dek genellikle siyasetin alanının dışında tutulan şeyleri

¹ Donna Haraway, *Manifeste cyborg et autres essais*, L. Allard vd. (ed.), Paris, Exils, 2007, s. 113.

(cinsiyet rolleri, ev “işleri”, cinsellik, beden vs.) sorgulama çabasıdır. Özel alanın, mahrem, bireyselliğin, kendiliğin tarihselleştirilmesi, dolayısıyla politikleştirilmesi; politik olanın, yani çatışmanın yeniden tanımlanma çalışmasıdır. Doğal ya da ahlaki normlara, bedenlerin kaderine, bilişsel ya da kültürel yapılara, kişisel tercihlere bağlı kaldığımız her yerde baskı ve sömürü ilişkileri de mevcuttur. Bu öyle bir çalışma ki gerilimleri, krizleri, dirençleri ve gömülü yerel mücadeleleri açığa çıkararak, toplumsal cinsiyetin çelişkilerini siyasetin, ekonominin dışında tutmaya yönelik yapısal çıkarları analiz ederek, tarihdışı olduğu düşünülen bir güç ilişkisinin (“kadınlar *her zaman ve her yerde tahakküm altında olmuşlardır*”) tarihselliği ve maddiliği üzerine düşünmeyi mümkün kıldı. Bu çalışma aynı zamanda hegemonik bilgi tarafından ve hegemonik bilgi içinde silinen, geri kazanılan ya da uzlaşılacak konvansiyonel gerçeklikler ve direnişler hakkında eleştirel bir düşüncenin ortaya çıkmasını sağladı.

Feminist bilgi böylece “tarihsel içeriklere” bağlandı çünkü “yalnızca tarihsel içerikler, işlevsel düzenlemelerin ya da sistematik örgütlenmelerin maskeleyi amaçladığı çatışmaların ve mücadelelerin ayrımlarını yeniden keşfetmeye olanak tanıyabilirler.”² Dolayısıyla bu bilgi, cinsel işbölümünün doğallaştırılması ve normalleştirilme, bedenlerin toplumsallaştırılma ve toplumsal cinsiyet hiyerarşilerinin içselleştirilme mekanizmalarının doğuşuna ve gelişimine odaklanarak, “cinsel fark”ın tarihselliğinin yanı sıra bundan türeyen toplumsal ve kültürel ayrıcalıkları, üreme amaçlı heteroseksüelliğin normatifliğini ve onun modern yasal biçimini –ataerkilliği kavramayı mümkün kılmıştır. Feminist bilgi aynı zamanda bir mücadele tarihidir.

Dolayısıyla feminist bilgi, benliğin yeniden sahiplenilmesiyle, kişinin bedeni ve kimliğiyle ilgili olan, “bir fikir bü-

² Michel Foucault, “Il faut défendre la société”, Paris, Gallimard/Seuil, 1997, s. 8. [Türkçesi: *Toplumunu Savunmak Gerekir*, Şehsuvar Aktaş (çev.), İstanbul, YKY, 2002]

“Freud’un bulgularının bize hiçbir faydası yok.”¹

1. “Doğal” Seks, “Yapay” Seks: Kralı Dildo Kurtarıyor

Yıkım epistemolojisi, onu oluşturan terimlerin üretimi ve tanımlanmasında etkin olan güç ilişkisine dikkat çeker. Başka bir deyişle, bu terimlerin (erkek/kadın, eril/dişil, heteroseksüel/homoseksüel, aktif/pasif vb.) kendilerini oluşturan karşıtlık ilişkisinin altında ya da dışında hiçbir gerçekliği ya da geçerliliği olmamasına kendini dayandırır. Sonuç olarak, herhangi bir yıkım siyasetinin odak noktası bu terimlerin üstesinden gelmek, onları yok etmek ya da terk etmekten ziyade, onları doğuran ilişkiye itiraz etmek, onu bozmak ve dönüştürmek, yani cinsiyetlerin ontolojikleştirilmesinin ardında gizlenen bilgi ve iktidar düzeneğini yıkmaktır. Yıkım siyaseti böylece ya cinsiyetlerin birbirinin yerine geçebilir, bilinemez ve dolaşısıyla eşi benzeri görülmemiş hale gelecek şekilde mutasyona uğramasına ya da farklılaşmasına ve çoğalmasına yol açabilir. Esas olan toplumsal cinsiyet (üstesinden gelinemeyecek bir değişmez ya da ortadan kaldırılacak bir kategori) değil, onu *burada ve şimdi* üreten güç ilişkisidir. Feminist düşünce içinde, kimliklerin altüst edilmesi meselesi lezbiyen kimlikler ve cinsellik, pornografi (ve “porno sonrası”) ve *trans* (trans, transseksüel) politikalar olmak üzere üç ana teorik ve politik

¹ Frantz Fanon, *Peau noire, masques blancs*, Paris, Seuil, 1952, s. 86

kültür etrafında biçimlenen geniş kapsamlı bir tartışmaya yol açmıştır.

Lezbiyen kültürüne dair yaygın bir tutum, tüm lezbiyen cinsel kimlikleri, pratikleri ve kodları heteroseksüellik üzerinden okumaktır. Tarihsel olarak lezbiyen cinselliği genellikle *cinsel olmayan*, üremeye sonuçlanmayan bir birleşme olduğundan genç kızların aralarında şakalaşması olarak görülmüştür. Ancak, özellikle feminist hareketler içerisinde *Drag King* performansları, *Butch/Fem* kimlikleri, teknoseks (çoğunlukla dildo ve koşum takımıyla seks), lezbiyen sadomazoşizm² gibi bazı lezbiyen cinsel kimliklerin, pratiklerin ve kodların artan görünürlüğü, lezbiyen cinselliğinin kavranışını değiştirmiştir. Bu kültürlerin egemen erkeklik ve kadınlık normlarıyla yakından ilişkili olduğu, erkekliğin ve ayrıcalıklarının taklidi olarak algılandığı ve heteroseksüelliğin lezbiyen arzunun nedeni olduğu fikri dile getirilir. Suçlu hale getirilen lezbiyen kültürlerin analizi, bu kültürlerin heteroseksüel ataerkilliği güya taklit ettikleri ve dolayısıyla bu ataerkilliğin sürdürülmesinde az ya da çok suç ortağı oldukları iddiasına odaklanmaktadır. Katı cinsel kodları (eril/dişil) benimseyerek, kutuplaşmış pratikler gerçekleştirerek (dominant/domine edilen), nesnelere cinsel obje olarak kullanarak, belirli bir tür lezbiyen cinselliğinin heteroseksizmi yıkmaktan ziyade onu pekiştirdiği söylenir. Bu tartışma, ABD'deki feminist teoride "seks savaşı" [*sex war*] olarak adlandırılan tartışmaya sebep vermiştir.

Bir dereceye kadar, lezbiyen cinselliğine ilişkin bu polemikçi anlayış, Simone de Beauvoir tarafından *İkinci Cins*'in "lezbiyen"e ayrılmış olan tartışmalı bölümünde geliştirilmiştir. Beauvoir'ın metni, lezbiyenin "otantik olmadığı" tezinin reddiyle başlar: "Erkeksi" lezbiyeni "erkeği taklit etme" arzusuyla tanımlamak, onu otantik olmamaya mahkûm etmektir. Psikanalistlerin eril/dişil kategorilerini mevcut top-

² Krş. Lynda Hart, *La Performance sado-masochiste*, 1998, A. Lévy-Leneveu (çev.), Paris, EPEL, 2003